

Räisänen Johanna & Rusanen Oona

Transsukupuolisen nuoren kohtaaminen kouluterveydenhuollossa

Sairaanhoidtaja (AMK)

Sosiaali- ja terveysala

Kevät 2019

**KAMK • University
of Applied Sciences**

Tiivistelmä

Tekijät: Räisänen Johanna & Rusanen Oona

Työn nimi: Transsukupuolisen nuoren kohtaaminen kouluterveydenhuollossa

Tutkintonimike: Sairaanhoidtaja (AMK), Sosiaali- ja terveysala

Asiasanat: transsukupuolinen, kohtaaminen, kouluterveydenhoitaja

Tämän opinnäytetyön aiheena on transsukupuolisen nuoren kohtaaminen kouluterveydenhuollossa. Toimeksiantajana on Kainuun Seta. Tarkoituksena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida opas Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajille transsukupuolisen nuoren kohtaamisen tueksi. Tavoitteena on, että transsukupuolinen nuori saa ennakkoluulotonta ja tasa-arvoista kohtelua kouluterveydenhoitajilta. Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksinä ovat "Millainen on transsukupuolinen nuori?" ja "Miten kouluterveydenhoitaja kohtaa transsukupuolisen nuoren ennakkoluulottomasti ja tasa-arvoisesti kouluterveydenhuollossa?".

Transsukupuolisuus esitetään usein normista poikkeavana, vaikkei sen sitä kuuluisi olla. Avoinuus ja tietoisuus sukupuolivähemmistöjä kohtaan ovat kasvaneet vuosien aikana ja kasvavat varmasti lisää tulevaisuudessa aiheen tullessa koko ajan arkisemmaksi keskuudessamme. Yläkoulujen terveydenhuollon ammattilaisilla tulee olla valmiuksia, ammattitaitoa ja tietoa kohdata transsukupuoliset nuoret ennakkoluulottomasti, sekä auttaa ja neuvoa heitä elämäntilanteissaan. Opinnäytetyömme edesauttaa kouluterveydenhoitajia käsittelemään ja ottamaan puheeksi tulevaisuudessa muitakin transsukupuolisen nuoren henkilökohtaisia asioita, sekä ohjaamaan heitä eri tilanteissa.

Tuote eli opas transsukupuolisen kohtaamisen tueksi toteutettiin kirjallisuuteen pohjautuen. Kirjallisuudesta nousi esiin useita asioita, joita transsukupuoliset nuoret ovat kokeneet tarpeelliseksi terveydenhuollossa asioidessaan. Näitä asioita olivat esimerkiksi hyväksynnän kokeminen ja ammattilaisen tuki.

Abstract**Authors:** Räisänen Johanna & Rusanen Oona**Title of the Publication:** Encountering Transgender Young People in School Health Care**Degree Title:** Bachelor of Health Care, Nursing**Keywords:** transgender, encounter, school public health nurse

The subject of this thesis is encountering transgender young people in school health care. The goal was to plan, implement and evaluate a guide book that would help school nurses working at secondary schools in Kajaani to encounter transgender young people. The aim of this thesis was that transgender young people would be open-mindedly and equally treated by school nurses. The process included two research questions that were as follows:

1. What was a transgender young person like?
2. How could school nurses encounter transgender young people equally without prejudice in school health care?

Being a transgender is often referred to as abnormal even if it is not the case. People have become more open towards and aware of gender minorities in the past few years and will continue becoming more so in the future. It is important that health care professionals working at upper secondary schools have enough skills and knowledge to meet and help transgender young people with their life situations unprejudiced. This thesis will help school nurses to handle and to broach other personal things with transgender young people and counsel them in the future.

The result of this thesis was a guide book. It is based on literature which brought us several different issues that transgender young people considered important to discuss when they use health care services. Meaningful issues were, for example, the feeling of approval and support by health care professionals.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Sukupuolten moninaisuus	6
	2.1 Sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti	6
	2.2 Transsukupuolinen nuori.....	8
3	Nuoren tasa-arvoinen kohtelu kouluterveydenhuollossa	10
	3.1 Transsukupuolisen nuoren ennakkoluuloton ja tasa-arvoinen kohtaaminen	12
4	Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset.....	14
5	Opinnäytetyön toteuttaminen	15
	5.1 Tuotteen toteuttaminen	15
	5.2 Tuotteen arviointi.....	18
6	Pohdinta	20
	6.1 Opinnäytetyön luotettavuus	21
	6.2 Opinnäytetyön eettisyys	22
	6.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimukset.....	23
	6.4 Oman ammatillisen osaamisen kehittyminen.....	23
7	Lähteet.....	25
8	Liitteet.....	28
	8.1 Liite 1 Saatekirje oppaan arviointia varten	28
	8.2 Liite 2 Opas transsukupuolisen nuoren kohtaamisesta Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajille.....	29

1 Johdanto

Kahden sukupuolen mallissa eli syntymästään asti fyysisesti naisena tai miehenä syntyneet ajatellaan usein miehinä ja naisina. Heidän sukupuolensa esitetään usein normina, josta poikkeavana ovat esimerkiksi transnaisuus ja –mieheys (Haataja 2011, 3). Sukupuolen määrittely on usein ajateltu olevan biologista eli kehon ominaisuuksien mukaan määriteltyä. Yläkoulujen terveydenhuollon ammattilaisilla tulee olla valmiuksia, ammattitaitoa ja tietoa kohdata transsukupuoliset nuoret ennakkoluulottomasti, sekä auttaa ja neuvoa heitä elämäntilanteissaan. Opinnäytetyömme edesauttaa kouluterveydenhoitajia käsittelemään ja ottamaan puheeksi tulevaisuudessa muitakin transsukupuolisen nuoren henkilökohtaisia asioita, sekä ohjaamaan heitä eri tilanteissa.

Sosiaali- ja terveysalalla asiakaslähtöisyys ja eettisyys ovat merkityksellisiä teoreettisen tiedon ohella. Asiakaslähtöisyys eli asiakkaan omaehtoisuuden ja tämän henkilökohtaisen vakaumuksen kunnioittamisen periaatteena ohjaa työntekijän ajattelemaan asiakkaan parasta ja ajamaan hänen etuaan parhaalla mahdollisella tavalla (Väestöliitto n.d.). Myös eettisen näkökulman huomiointi kaikissa asiakassuhteissa on tärkeää, sillä siinä tulee esille ihmisten yksilöllisyys. Kaikkien yksilöiden tarpeet pitäisi pyrkiä tunnistamaan ja sen myötä auttamaan heitä niin hyvin kuin mahdollista. Opinnäytetyömme transsukupuolisen nuoren kohtaamisesta on tärkeä kouluterveydenhuollon terveydenhoitajien kannalta, koska transsukupuolisuus on nykyään enemmän esillä. Avoimuus ja tietoisuus sukupuolivähemmistöjä kohtaan ovat kasvaneet vuosien aikana ja kasvavat varmasti lisää tulevaisuudessa aiheen tullessa koko ajan arkisemmaksi keskuudessamme (Seta n.d.). Tärkeää on, että transsukupuolinen nuori saa tarvitsemaansa tukea, tasa-arvoista ja yksilöityä kohtelua muiden nuorten kanssa (Kuisma & Peltonen 2014, 23-25). Kouluterveydenhoitajilla on siis tärkeä rooli tukea transsukupuolisen nuoren identiteettiä ja sen kehittymistä. Siksi heillekin on tärkeää antaa valmiuksia ja kehittää erilaisia työkaluja helpottamaan toimimista transsukupuolisten nuorten kanssa. Kouluterveydenhoitajien ammattimainen ote voi lisätä nuoren turvallisuuden tunnetta terveydenhuollon ammattilaisia kohtaan.

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö, jonka toimeksiantajana on Kainuun Seta. Yhteyshenkilönä toimii Minna Heikkinen, Kainuun Setasta. Kainuun Seta aikoo hyödyntää opinnäytetyötä jakamalla siitä tehtävää tuotetta kouluterveydenhuoltoon, terveydenhuollon ammattilaisten avuksi. Opinnäytetyön ja tuotteen rajaus kohdistuu yläkouluikäisiin, koska mielestämme peruskoulu eli ylä- ja ala-aste yhdessä olisivat olleet liian laaja kokonaisuus. Murrosiässä nuoret alkavat tutkimaan omaa sukupuoli-identiteettiään. (Raij & Tani 2015) Yläkouluikä eli opinnäytetyömme nuoret ajoittuvat ikävuosiin 12-15 (MLL n.d.). Teimme opinnäytetyössämme tuotteen

eli sähköisessä muodossa olevan oppaan kouluterveydenhoitajille. Tuote toteutettiin kirjallisuuden pohjautuen. Kouluterveydenhuolto on moniammatillista yhteistyötä, joka on tarkoitettu peruskouluikäisille eli 7-15-vuotiaille ja heidän perheilleen (THL n.d.). Tuotteen kohderyhmäksi rajasimme kouluterveydenhoitajat, sillä kouluterveydenhoitajat ovat niitä henkilöitä, joihin oppilaat ovat ensimmäisenä yhteydessä esimerkiksi terveystarkastuksen vuoksi (Kuisma & Peltonen 2014, 23-24).

2 Sukupuolten moninaisuus

2.1 Sukupuoli- ja seksuaali-identiteetti

Sukupuolten moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että sukupuolia on olemassa enemmän kuin kaksi. Transihminen on yleiskäsite, jolla usein kuvataan kaikkia, joiden sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu voi erota odotuksista sille sukupuolelle, johon heidät syntymähetkellä määriteltiin. Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan ihmisen omaa kokemusta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan. Cis tarkoittaa henkilön sukupuoli-identiteettiä ja sukupuolen ilmaisua, jotka ovat hänelle syntymässä määritellyn sukupuolen ja siihen kulttuurissa yleensä liitettyjen odotusten mukaiset. Yksilö, joka voi kokea olevansa muuta kuin cis, ei välttämättä määritä itseään transihmiseksi. (Seta n.d.)

Transihmisiin luetaan kuuluvan transvestiitit, muunsukupuoliset, transgenderit ja transsukupuoliset. Transvestiitti on henkilö, joka on yleensä tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa, eikä hänellä ole tarvetta esimerkiksi lääketieteellisiin korjauksiin sukupuolensa suhteen. Hänellä on tarve ilmaista eläytymällä, pukeutumalla tai laittautumalla toista sukupuolta muistuttavaksi. Muunsukupuoliset ihmiset voivat olla sekä miehiä että naisia, jotakin siltä väliltä tai sitten kokonaan tämän jaon ulkopuolella. Samankaltainen käsite kuin muunsukupuolinen on transgender. Sillä tarkoitetaan sukupuoli-identiteettiä, joka ei ole yksiselitteisesti miehen tai naisen identiteetti vaan jotakin siltä väliltä tai kokonaan aivan muuta. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa hänen syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti voi olla mies, nainen ja/tai jotain muuta. Transsukupuolinen ihminen voi korjata kehoaan vastaamaan sukupuoli-identiteettiään. (Seta n.d.)

Transsukupuolisuus on sukupuoliristiriidan äärimuoto. Sukupuoliristiriita tarkoittaa sitä, että ihmisen kokemus sukupuolestaan ei vastaa tämän kehoa. Tähän liittyy muun muassa puberteetti muutokset, osattomuuden-, ulkopuolisuuden- ja epävarmuuden tunteet. (Transtukipiste n.d.) Nuoruusiässä nuoren seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvät ajatukset usein heräävät. Tähän vaikuttaa nuorella erityisesti fyysiset muutokset ja hormoneista johtuvat mielialan vaihtelut. Nuori saattaa kokea suurta hämmennystä ja ristiriitaisuutta sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan. Nuorella on tarve etsiä kokemuksia siitä, onko oma sukupuoli esimerkiksi kotona ja koulussa arvostettu. Joissain tapauksissa nuori on saattanut jo varhaisessa lapsuudessa kokea kuuluvansa eri kehoon. (Korteniemi & Poikela & Cacciatore 1999.) Transsukupuolinen nuori usein kokee riittämättömyyttä ja kuulumattomuutta sukupuoli- jaotteluun. Nuori tuntee

olevansa erilainen ja voi vierastaa omaa kehoaan ja tuntemuksiaan. Tähän vaikuttaa vahvasti stereotyyppiat eli asiat tai ilmiöt, jotka samankaltaisten piirteiden vuoksi ryhmitellään joukoiksi. (Vilkkä 2006, 75-79.)

Nuoren sukupuoli-identiteetin kehittyessä mukana on vahvasti myös seksuaali-identiteetin muotoutuminen. Seksuaali-identiteetti eli seksuaalinen suuntautuminen on olennainen osa ihmisyyttä koko elämän ajan, joka kertoo siitä, kehen ihminen tuntee eroottista ja/tai emotionaalista vetovoimaa. (Seta n.d.) Siihen kuuluvat seksuaalinen kehitys, biologinen sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, sosiaalinen sukupuoli-identiteetti ja sen mukainen rooli, sekä suvun jatkaminen. Seksuaalisuus voidaan kokea ja ilmaista monin eri tavoin: asenteissa, arvoissa, uskomuksissa ja suhteessa itseen ja toisiin (Väestöliitto n.d.).

2.2 Transsukupuolinen nuori

”Kaikki ymmärrys elämän mahdollisuuksista ja olemisen malleista tulee ympäriltä: kavereilta, aikuisilta, koulun oppisisällöistä, mediasta. Jos minulle silloin yläasteikäisenä olisi näyttäytynyt muitakin mahdollisuuksia kuin se, että kaikista tytöistä kasvaa naisia, olisi nuoruusikäni ollut noin sata kertaa helpompi. En ehkä olisi esimerkiksi masentunut niin pahasti.” (Punamäki 2013, 38.) Jo pieni lapsi voi kokea olevansa väärässä kehossa sitä sen enempää ymmärtämättä. Lapsuuden transsukupuolisen identiteetin säilyminen voi korostua, kun lapsi kasvaa ja nuoruuden mukana tulee murrosikä. Murrosiässä nuoren ulkoiset sukupuoliominaisuudet korostuvat, seksuaalinen kiinnostus lisääntyy ja nuori huomaa ympäristön erot sukupuolten kohtelussa. Transsukupuolinen identiteetti alkaa kehittyä, kun nuori alkaa kiinnittämään huomioita edellä mainittuihin ominaisuuksiin. Murrosikä on transsukupuoliselle nuorelle merkityksellinen aika oman identiteetin- ja kehityksensä kannalta. (Raij & Tani 2015)

Transsukupuolinen nuori voi kokea cis-nuoria enemmän syrjintää ja kiusaamista esimerkiksi koulussa. Koulujen ilmapiiri voi edelleen olla paljonkin hetero- ja sukupuolinormatiivinen, johon transsukupuolinen nuori ei tunne kuuluvansa. Kouluissa tämä näkyy esimerkiksi sukupuolitetuissa tiloissa ja käytänteissä. (Taavetti, Alanko & Heikkinen, 2015) Mahdollinen yksinäisyys ja tyytymättömyys omaan itseensä voi vaikuttaa nuoren psyykkiseen hyvinvointiin. Yleensä nuorelle on tärkeää tuntea hyväksyntää perheeltään, ystäviltaan ja muilta läheisiltään. Nuoret voivat luulla, että omana itsenään he eivät välttämättä saa haluamaansa hyväksyntää. Oman sukupuolensa salaaminen voi olla nuorelle niin sanottu selviytymiskeino, jolla ehkäistä yksinäisyyttä ja tyytymättömyyttä itseensä. Sukupuolensa- ja omien tunteiden salaaminen voi johtaa siihen, että transsukupuolinen nuori oppii kieltämään itsensä ja tuntemaan syyllisyyttä siitä kuka on. Tällöin nuori jää helposti ilman tarvitsemaansa emotionaalista tukea ja ymmärrystä. (Suhonen 2014, 180) Ammatillaisen kyky puuttua ajoissa nuoren tilanteeseen voi auttaa häntä ymmärtämään ja hyväksymään itsensä sellaisena kuin hän on.

”Jos olisin tiennyt jo yläasteella, että sille mitä koen on nimi – transsukupuolisuus –, että se ei ole sairasta ja etten ole ainoa maailmassa josta tuntuu tältä, olisin varmasti ollut vähemmän ahdistunut. Koulussa ei todellakaan puhuttu asiasta mitään. Se antoi viestiä, ettei transsukupuolisuudesta saa puhua koska se on niin outoa. Jos siitä olis puhuttu edes jotain, en olisi ajatellut, ettei musta saa tuntua siltä kun tuntuu. Suunnittelin et tapan itseni ennen ku täytän 20, koska ajattelin, että loppuelämä on tätä ahdistusta. Nyt tuntuu siltä, että tulevaisuudessa on jotain hyvää mitä odottaa, kun tiedän että voin tehdä tälle asialle jotain ja elää omana itsenäni.” Nuorten kanssa

työskentelevien ammattilaisten eli esimerkiksi kouluterveydenhoitajien tulisi osata tukea myös sukupuolivähemmistönuoria. Kouluterveydenhoitajien tulisi huomioida nuorten tarpeita ja sitä, miten tukea nuoren minäkuvan rakentamisessa. (Suhonen 2014, 184)

Murrosiän muutosten ohella nuori voi kohdata itseään askarruttavia asioita fyysisellä-, psyykkisellä- ja sosiaalisella osa-alueella. Näihin kaikkiin liitettynä sukupuoli-identiteettiin liittyvät kysymykset voivat aiheuttaa nuorelle esimerkiksi epävarmuutta ja itsetunto-ongelmia. Nuoren hyvinvoinnin turvaamiseksi ja esimerkiksi psyykkisten ongelmien ennaltaehkäisemiseksi on tärkeää, että nuorella on elämässään aikuisia, joiden kanssa voi keskustella näistä asioista.

3 Nuoren tasa-arvoinen kohtelu kouluterveydenhuollossa

Kouluterveydenhoitaja voi ajatella vuorovaikutustilanteessa nuoren asiakkaan kanssa, että seksuaalisuus on arka ja henkilökohtainen aihe, jolloin kouluterveydenhoitajalla voi olla vaikeuksia ottaa asiaa puheeksi. Tällöin puheeksi ottaminen voi jäädä kokonaan pois ja nuori jää ilman apua. On myös mahdollista, että ilman valmiuksia oleva kouluterveydenhoitaja ohjaa liian herkästi nuoren esimerkiksi seksuaalineuvojalle tai seksuaaliterapeutille. Vuorovaikutustilanteen luottamuksellisuus, neutraalit sanavalinnat ja kouluterveydenhoitajan varma asenne aiheen puheeksi ottamiseen ovat suuressa asemassa nuoren heteronormatiivista poikkeavan seksuaalisuuden esille tuomiseen. (Kuisma & Peltonen 2014, 21-23.) Heteronormatiivisuuteen sisältyy heteroseksuaalinen maskuliinisuus ja -feminiinisyys. Nämä ymmärretään ainoina, itsestään selvinä tai luonnollisina lähtökohtina seksuaalisuudelle ja sukupuolelle. (Lehtonen 2003, 13).

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvan nuoren kohtaamisesta on tutkittu, joissa käsitellään millaista tukea he ovat tahoillaan saaneet. *“Seksuaali- ja sukupuolivähemmistönuorten kokemuksia saamastaan tuesta”* on tutkimus, jossa yhteistyössä Seta ry:n kanssa on selvitetty mistä nuori oli hakenut tukea tilanteeseensa ja nuorten tietoisuutta tuke antavista tahoista. Tutkimuksen mukaan, yli puolet vastaajista kertoivat, etteivät he ole keskustelleet kouluterveydenhoitajansa kanssa seksuaalisesta suuntauksestaan ja/tai sukupuoli-identiteetistään. Syynä ajateltiin olevan terveydenhoitajan ammattitaidottomuus aihealuetta kohtaan, epäammattimainen asenne sekä heteronormatiivinen asenneilmapiiri. (Kakkola & Karppanen 2017, 2.) Kouluterveydenhoitajan tulisi pystyä unohtamaan oletukset ja ennakkoluulot kohdatessaan nuorta luottamuksen vahvistumiseksi, esimerkiksi ei saa olettaa suoraan nuoren olevan heteroseksuaalinen.

“Sateenkaarinuori terveydenhoitajan vastaanotolla” tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata nuorten aiempia kohtaamisia terveydenhuollossa. Siinä kohtaamisten aiheina olivat seksuaalisuus ja sukupuoli-identiteetti. Lisäksi haluttiin tietää, millaista tukea nuoret toivoisivat terveydenhoitajilta saavansa. (Kuisma & Peltonen 2014, 27). Vastaajien joukosta esiin nousi toive lomakkeen suhteen, johon olisi tarpeellista lisätä vaihtoehdoksi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistö heteron lisäksi. Tällainen muutos voisi auttaa terveydenhoitajaa lähestymään aihetta alusta asti. Myös terveydenhoitaja, oli tietämätön asian suhteen ja oli joutunut pyytämään apua koulutusta aiheesta saaneelta kollegaltaan. Terveydenhoitajan reaktiolla todettiin olevan merkittävä vaikutus luottamuksellisen ja hyvän vuorovaikutuksen syntymiseen nuorten huolia kohdatessaan. (Kuisma & Peltonen 2014, 32.) Tämän tutkimuksen perusteella tietoisuutta aiheestamme kaivataan lisää, johon pyrimme oppaamme avulla vaikuttamaan. Viime vuosina suhtautuminen miehen ja naisen

sukupuolijakoon, sekä muihin määriteltyihin sukupuoliin ja sukupuolirooleihin on muuttunut. Paljon keskustelua ja mielipiteitä ovat tuottaneet sukupuolivapaus, sukupuolijaottelu ja sukupuolten olettamukset.

Etsimme myös hoitohenkilökunnan näkökulmasta tehtyjä tutkimuksia. Opinnäytetyössä ”*transsukupuolisuuden kohtaaminen hoitosuhdetyöskentelyssä*” kerätään tietoa siitä, mitä hoitohenkilökunnan tulisi ottaa huomioon kohdatessaan transsukupuolisia potilaita. Tuloksena saatiin selville, että tiedolliset, vuorovaikutukselliset ja eettiset taidot, sekä hoitajan vuorovaikutusosaaminen ovat keskeisiä asioita. Opinnäytetyössä todetaan myös, että hoitohenkilökunnalla tulisi olla ammattinsa vuoksi valmiuksia kohtaamiseen, joka ei aina käytännössä toteudu. (Kettunen & Siivonen 2014, 1-9.)

3.1 Transsukupuolisen nuoren ennakkoluuloton ja tasa-arvoinen kohtaaminen

Nuoret tarvitsevat ympärilleen ihmisiä, joihin suhteet ovat läheisiä ja turvallisia. Kasvaessa vanhempien sijaan ystävien rooli on merkittävä nuoren elämässä ja he ottavat tukea ikätovereistaan. Nuori kuitenkin tarvitsee myös muita turvallisia aikuisia elämäänsä vanhempien lisäksi. Näiden aikuisten kanssa nuori voi keskustella kasvusta ja elämästä sekä niihin liittyvistä ajatuksista. (Nuortenmielenterveystalo n.d) Näin esimerkiksi kouluterveydenhoitaja voi olla merkittävässä roolissa nuorten elämässä. Missä tahansa hoitotyön toteuttamisessa aito toisen ihmisen kohtaaminen on merkittävää niin hoitajalle kuin potilaalle. Sen seurauksena syntyy tarve ymmärtää toista. (Kettunen & Sivonen 2014, 3)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan kouluterveydenhuollon tavoitteina on ylläpitää ja edistää opiskelijan hyvinvointia. Näihin kahteen päätavoitteeseen sisältyvät opiskeluympäristön terveellisyyden-, turvallisuuden- ja opiskelu yhteisön hyvinvoinnin edistäminen, sekä opiskelijoiden terveyttä ja opiskelukykyä seuraamalla järjestämällä terveyden- ja sairaanhoitopalveluja opiskelijoille. Näihin palveluihin sisältyvät suun terveydenhuolto, seksuaaliterveyden edistäminen sekä mielenterveys- ja päihdetyö. Lisäksi opiskelijan tukeminen sekä tarvittaessa ohjaaminen jatkotutkimuksiin ja -hoitoon. (THL 2019) Seksuaaliterveyden edistämisen, tasa-arvoinen- ja ennakkoluuloton kohtaaminen ovat transsukupuoliselle nuorelle tärkeitä asioita kouluterveydenhuollossa.

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi on tärkeää, että sukupuolen moninaisuus on normaalia ja että siitä ollaan tarpeeksi tietoisia myös arjen ympäristöissä. Näin esimerkiksi kouluterveydenhoitaja voi vaikuttaa transsukupuolisiin nuoriin koulussa jakamalla tietoisuutta opettajien, oppilaiden ja ehkä heidän perheidensäkin keskuudessa sukupuolien moninaisuuksista. Heidän on kuitenkin myös toimintansa puitteissa osattava ottaa huomioon yksilöllisesti hyödyt ja mahdolliset haitat, joita transsukupuolinen nuori voi kokea. Ilman mitään tietoisuutta tai samaistumisia nuori voi nähdä identiteettinsä ongelmana. Hän tarvitsee elämäänsä positiivisia esimerkkejä sekä roolimalleja, jotka auttavat kokemaan identiteetin voimavarana ja hyvänä asiana. (Valojää 2018, 11) Sen lisäksi, että kouluterveydenhoitaja edistäisi koulussa tietoisuutta sukupuolien moninaisuuksista, on hänen tehtävä siinä itselleen myös arjen asia, joka on luonteva asia ottaa puheeksi tarvittaessa. Niistä on siis puhuttava luonnollisina ilmiöinä. Se auttaa nuorta ymmärtämään, ettei hän ole yksin ainoa, joka ajattelee tuntevansa sukupuolensa eri tavoin kuin muut tai kuinka muut olettavat.

Yksi tärkeään osaan nouseva asia transsukupuolisen nuoren kohtaamisessa on turvallisuuden varmistaminen. (Suhonen 2014, 185) Huomion kiinnittäminen näinkin tavanomaisiin tapoihin voi olla vaikutusta transsukupuolisen nuoren tulevaisuudessa. Kokemus kuulleeksi tulosta ja välittämisestä häntä kohtaan voi vaikuttaa hyvinkin positiivisesti jatkossa. Nuoren omat näkemykset ja itse kertomat asiat lisäävät hoitoturvallisuutta, kun hän itse käy läpi tulevaisuuttaan ja varmuutta sitä kohtaan. (Huuska 2017)

“Seksuaalivähemmistöjen kohtaaminen terveydenhuollossa” -tutkimuksessa tehdyssä haastattelussa, joka oli suunnattu seksuaalivähemmistöille tuli paljon vastauksia liittyen vastaanneiden kokemukseen terveydenhuollosta. Osa vastaajista esimerkiksi kokivat terveydenhuollon käyttävän heteronormatiivista termistöä, sekä kaipaisivat terveydenhuollon kiinnostavan enemmän huomiointia erilaisten seksuaalivähemmistöjen terveyteen liittyviin erityispiirteisiin. Tuloksissa oli kerrottu vastaajien kokemuksia muun muassa yksilöidyn hoidon puutteesta, jossa seksuaalista suuntautumista ei otettu puheeksi hoidon aikana ollenkaan, sekä kaikkien potilaiden oletettiin olevan heteroseksuaaleja. Vastaajat olivat kokeneet myös, että hoitohenkilökunnalla ei ole kiinnostusta keskustella asiasta. (Mäntylä & Tuokkola 2013, 31-32)

4 Opinnäytetyön tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme tarkoituksena on suunnitella, toteuttaa ja arvioida opas Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajille transsukupuolisen nuoren kohtaamisen tueksi. Tavoitteena on, että transsukupuolinen nuori saa ennakkoluulotonta ja tasa-arvoista kohtelua kouluterveydenhoitajilta.

Opinnäytetyömme tutkimuskysymyksinä ovat "Millainen on transsukupuolinen nuori?" ja "Miten kouluterveydenhoitaja kohtaa transsukupuolisen nuoren ennakkoluulottomasti ja tasa-arvoisesti kouluterveydenhuollossa?"

5 Opinnäytetyön toteuttaminen

Opinnäytetyömme on toiminnallinen eli sen tuloksena on tuote. Opinnäytetyö ja tuote toteutettiin kirjallisuuteen pohjautuen. Tuotteemme on kymmenen kohdan opas transsukupuolisen nuoren kohtaamisen tueksi, jonka kohderyhmänä ovat Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajat. Kirjallisuudesta lähdimme etsimään tietoa tutkimuskysymyksiimme, jotka olivat ”Millainen on transsukupuolinen nuori?” ja ”Miten kouluterveydenhoitaja kohtaa transsukupuolisen nuoren ennakkoluulottomasti ja tasa-arvoisesti kouluterveydenhuollossa?”. Opinnäytetyön ilmiö on huomion kiinnittäminen asiakkaiden eli nuorten tasa-arvoiseen kohteluun kouluterveydenhuollossa.

5.1 Tuotteen toteuttaminen

Tuotteistamisprosessiin kuuluu viisi eri vaihetta, jotka ovat ongelmien ja kehittämistarpeiden tunnistaminen, ideointi-, luonnostelu-, tuotteen kehittäminen- ja tuotteen viimeistelyvaihe (Jämsä & Manninen 2000, 28-92). Etenimme näiden vaiheiden mukaan tuotteemme kehittämisprosessissa.

Ensimmäisenä vaiheena on ongelmien ja kehittämistarpeiden tunnistaminen. Tämän opinnäytetyön toimeksianto tuli Kainuun Setalta. Kainuun Setan ajatuksena oli luoda työväline hoitoalan ammattilaisille transsukupuolisten henkilöiden kohtaamisen tueksi. Siinä oli myös keskeistä saada selville ongelman laajuus, joka kertoi mitä asiakasryhmää ongelma koskee. (Jämsä & Manninen 2000, 28-92.) Tämä näkyi omassa työssämme aiheen rajauksena, jonka linjasimme yhdessä toimeksiantajamme kanssa. Kohderyhmäksi päätimme ottaa Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajat, ja rajaus kohdistui transsukupuolisiin nuoriin.

Ideointivaihe on seuraava osa, jossa käydään läpi ratkaisuja todetulle ongelmalle. Vaihtoehtoja voi löytyä monia ja niitä on syytä käydä läpi parhaan mahdollisen vaihtoehdon löytämiseksi. (Jämsä & Manninen 2000, 28-92.) Päädyimme yhdessä toimeksiantajan kanssa oppaaseen, joka voisi auttaa kouluterveydenhoitajia kohtaamaan transsukupuolisen nuoren. Tässä vaiheessa etsimme ja valikoimme sopivia tutkimuksia käytettäväksi, joista opinnäytetyö muodostui. Tiedonhaussa tarkastelimme mahdollisia lähteitä hyvin kriittisesti. Internetin tietokannoista löydettyjen aineistojen etsimisessä tuli huomioida tutkimusten ja artikkeleiden koko saatavuus verkossa eli e-aineistona. Etsimämme tieto nuorista liittyi erityisesti nuoren fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen kehitykseen, sekä kokonaisuudessaan transsukupuolisiin ja heidän kokemuksiinsa hoitosuhteesta. Yhtenä haasteena koimme lähteiden kriittisen arvioinnin, koska tuote pohjautui

kokonaan kirjallisuuteen. Työn alussa keskityimme aiheen tarkkaan rajaukseen käsitteiden avulla. Muotoilimme opinnäytetyömme otsikosta sellaisen, että se kuvailee ja kertoo aiheesta, jota käsittelemme. Valitsimme myös aihetta tukevat keskeiset käsitteet, jotka kulkivat yhtenäisinä koko työn läpi.

Tämän jälkeen, kun tuotteen toteutustapa ja valmistaminen oli päätetty, alkoi sen luonnostelu. Luonnostelulle ominaista on tehdä analyysi, jossa kartoitetaan näkökulmia suunnittelun ja valmistuksen suhteen. Siihen liittyvät esimerkiksi säädökset ja ohjeet, arvot ja periaatteet sekä tuotteen asiasisältö. (Jämsä & Manninen 2000, 28-92.) Tutkimustiedosta etsimme vastauksia tutkimuskysymyksiin, tietoa mahdollisista ennakkoluuloista, mielipiteistä, asenteista ja onko ollut tilanteita, jossa nuori on tullut pyytämään tukea, sekä onko heitä osattu auttaa. Kirjallisuuden pohjalta luonnostelimme ja toteutimme tuotteen sisällön. Luonnostelimme tuotetta sisällöllisesti, eli mistä asioista opas muodostuu, kuinka paljon sisältöä oppaaseen tulee ja sen sisällön loogisuutta. Suunnittelimme tässä vaiheessa myös oppaan ulkonäköä, kuten väristystä, kuvitusta, kokoa ja fonttia.

Viimeiset vaiheet ovat tuotteen kehittäly- ja viimeistelyvaihe. Tuotteen kehittäly eteni sen mukaan mitä luonnosteluvaiheessa oli päätetty ratkaisuvaihtoehtojen suhteen. Opinnäytetyömme suunnitelmavaiheessa meillä oli jo käsitystä siitä, millainen tuote tulee pääpiirteissään olemaan, mutta uudet ajatukset osaltaan vaikuttivat tuotteen lopulliseen muotoon. (Jämsä & Manninen 2000, 28-92.) Oman näkemyksen kehittelyn sekä tiedon keräämisen aikana teimme tuotteesta ensimmäisen kokeilun, jonka pohjalta lopullista tuotetta oli hyvä suunnitella. Kokeilimme taustalle sekä tekstitykselle eri värityksiä, joita halusimme tuotteessamme olevan mustavalkoisen värimaailman sijaan. Suunnittelimme aluksi kymmenen kohtaisen oppaan, kooltaan pystysuunnassa olevalle A4 paperille. Kohdat ovat muutaman sanan pituisia lauseita, kuten "Anna nuorelle aikaa puhua". Sivuja oli vain yksi eli se, missä ohjeet transsukupuolisen nuoren kohtaamisen tueksi lukivat suoraan. Yksi sivuinen opas jäi kuitenkin liian suppeaksi, joten päädyimme laajentamaan sitä. Lisäsimme jokaiseen kymmeneen kohtaan lyhyet avaukset, joista selviää niiden tarkoitus. Oppaaseen teimme myös kansilehden, jossa avaamme oppaan käyttötarkoitusta. Sivuja oli oppaassa lopulta yhteensä neljä kansilehti mukaan lukien. Tuotteen otsikoksi tuli "Kohtaa rohkeasti transsukupuolinen nuori". Opas tulee sähköiseen muotoon, niin se on helposti kaikkien terveydenhuollon ammattilaisten saatavilla.

Tuotteen viimeistelyssä sen eri vaiheiden perusteella alkoi lopulta valmistua tuotteen lopullinen muoto. Viimeistelyyn tarvitaan ulkopuolisten palautetta ja kokemuksia tuotteesta. Ne voivat vielä muokata tuotetta. Palaute on tärkeää koko kehittämisprosessin aikana, jota hyödynsimme oman

opinnäytetyömme kohdalla. (Jämsä & Manninen 2000, 28-92.) Palautetta saimme opettajilta ja lopussa myös terveydenhoitajaopiskelijoilta. Oppaan ensimmäisestä versiosta pyysimme palautetta Kajaanin ammattikorkeakoulun SHT16S-ryhmän terveydenhoitajaopiskelijoille.

5.2 Tuotteen arviointi

Lähetimme saatekirjeen palautteen annosta sähköpostitse Kajaanin ammattikorkeakoulun SHT16S-ryhmän terveydenhoitajaopiskelijoille, kun olimme saaneet tehtyä oppaan ensimmäisen version kevään 2019 aikana, Valitsimme heidät, koska he olivat loppuvaiheen opiskelijoita ja siten päteviä antamaan palautetta eri näkökulmista. Laitoimme viestiin mukaan kysymyksiä ohjeistukseen liittyen esimerkiksi sen ulkonäöstä ja sisällöstä. Ulkonäköön liittyvissä kysymyksissä kysyimme oppaan värimaailmasta, tekstin asettelusta, tekstityylistä ja luettavuudesta. Sisällöstä halusimme tietää, eteneekö asiat loogisessa järjestyksessä, ovatko ohjeistuksen kohdat tarpeellisia ja sopivalla tavalla ilmaistuja. Terveydenhoitajaopiskelijat saivat mahdollisuuden kommentoida näiden lisäksi, että mitä mietteitä tällainen ohjeistus heissä herättää. Kysymys laittoi heidät miettimään aihetta, sekä se pystyi antamaan uusia ideoita meille tekijöille tuotteen viimeistelyssä.

Opinnäytetyön ja oppaan esittely, sekä palautteen anto -kysely lähetettiin kolmellekymmenelle (31) Kajaanin ammattikorkeakoulun loppuvaiheen terveydenhoitajaopiskelijalle. Palautetta saimme siihen nähden melko vähän, vain kolmelta henkilöltä. Vähäiseen vastaamiseen saattoi vaikuttaa esimerkiksi lyhyt vastausaika. Saamamme palautteet olivat kuitenkin sisällöltään laajoja ja yhteneviä. Palautteissa oli kommentoitu kaikkia pyytämiämme asioista ja annettu myös kehitysehdotuksia. Melkein samat kommentoidut asiat palautteissa auttoivat meitä tekemään muutoksia oppaaseen. Lähes jokaisessa palautteessa tuli toivomuksia oppaan ulkonäön suhteen, kuten taustaväristä ja tekstin fontista. Taustaväristä toivottiin entistä neutraalimpaa ja fontista helpommin luettavaa. Nämä asiat muokkasimme oppaan lopulliseen versioon. Oppaan sisällöstä saimme paljon positiivista palautetta ja hyväksi todettiin oppaan perusrakenne eli kymmenen kohtaa otsikkoineen ja avausteksteineen. Lopuksi muutamassa palautteessa toivottiin oppaan loppuun jotain lähdettä, josta kouluterveydenhoitaja voisi etsiä luotettavasti lisää tietoa transsukupuolisuudesta. Lähteiksi lisäsimme Setan- ja Väestöliiton internetsivut, joissa kerrotaan transsukupuolisuudesta ja yleisimpiä käsitteitä seksuaalivähemmistöistä. Valitsimme nämä sivut, koska olemme itse todenneet ne hyväksi lähteiksi tiedon sekä luotettavuuden kannalta. Pidimme tärkeänä kaikkea saamaamme palautetta, koska kellä vain voi olla hyviä näkemyksiä työhön liittyen. Niiden perusteella pystyimme vielä tehdä ohjeistukseen muutoksia.

Terveydenhoitajaopiskelijat olivat erittäin hyvä taho oppaan palautteenantoon, koska heiltä saimme monipuolista näkökulmaa. Tulevina terveydenhoitajina ja ehkä kouluterveydenhoitajina, he pystyivät eläytymään ja lukemaan opasta ammattilaisen näkökulmasta. Heillä opiskelua oli

myös jo muutama vuosi takana ja useampi harjoittelujaksokin, joten koimme heidän osaavan kertoa meille rakentavaa palautetta oppaasta.

6 Pohdinta

Opinnäytetyömme tavoitteena oli, että transsukupuolinen nuori saa ennakkoluulotonta ja tasa-arvoista kohtelua kouluterveydenhoitajilta. Tavoitteen saavuttamiseksi suunnittelimme oppaan Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajille transsukupuolisen nuoren kohtaamisen tueksi. Sen toteuttaminen sujui hyvin hyvän teorian tuella ja koimme lopulta löytäneemme oikeat asiat oppaan sisällöksi. Myös positiivinen palaute sisältöä kohtaan antoi meille lisää varmuutta niiden oikeanlaisuudesta. Kirjallisuuteen pohjautuvaan tuotteeseen oli tärkeä löytää oikeat lähteet, jotka antoivat meille hyvää tietoa tutkimuskysymyksiimme. Tutkimuskysymys ”Millainen on transsukupuolinen nuori?” ohjasi meitä etsimään tutkimuksia, joissa käsiteltiin transsukupuolisten nuorten kokemuksia erilaisissa tilanteissa. Toiseen tutkimuskysymykseen ”Miten kouluterveydenhoitaja kohtaa transsukupuolisen nuoren ennakkoluulottomasti ja tasa-arvoisesti kouluterveydenhuollossa?” painottui taas enemmän tutkimukset, joissa käsiteltiin kokemuksia hoitosuhdetyöskentelystä. Mielestämme löysimme molempiin tutkimuskysymyksiin oikeita asioita, ja meillä oli niiden tuella luottavainen olo lähteä toteuttamaan tuotetta.

Ennen kirjallisuuteen pohjautuvaa tuotetta mietimme tiedon hankintaa haastattelun avulla. Haastattelussa olisimme keränneet tietoa kohderyhmältämme eli Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajilta. Kuitenkin työn edetessä tuli eteen ajatus, että voisimme löytää tarpeeksi tietoa sopivien tutkimuksien avulla ja päädyimme kirjallisuuteen pohjautuvaan tuotteeseen. Aiheena transsukupuolisuus on viime vuosina ollut enemmän esillä, joten siitä löytyi melko tuoretta tietoa, jota hyödynsimme opinnäytetyötä tehdessä. Sukupuolien moninaisuuteen liittyy paljon eri käsitteitä ja välillä olikin hankala karsia hyviä lähteitä sen perusteella, että ne olisivat jo menneet ohi aiheen.

Opinnäytetyöprosessissa oli myös omat haasteensa. Jouduimme opettelemaan paljon lähteiden käyttöä ja niiden kriittistä tarkastelua, kuten pysyvien osoitteiden käyttöä, jotta lähteen osoite ei häviä. Transsukupuolisuus on yksi käsite sukupuolen moninaisuudessa, mutta opinnäytetyötä varten piti etsiä näkökulma, rajata aihetta ja miettiä tutkimuskysymykset, jotka kokonaisuudessaan ohjasivat työtä ja oppaan tekoa. Tutkimuskysymyksien muotoilua mietimme pitkään, jotta niihin tulisi tarpeeksi tiedollista sisältöä ja että ne tukisivat aiheen rajausta. Oppaan koimme hyödyllisimmäksi transsukupuolisille yläkouluikäisille nuorille. Nuoret ovat herkkiä ympäristön vaikutuksille ja on tärkeää, että esimerkiksi kouluterveydenhoitaja voi olla heille turvallinen aikuinen, johon tukeutua.

6.1 Opinnäytetyön luotettavuus

Luotettavuutta pyrimme parantamaan esimerkiksi käsitteiden tarkalla määrittelemisellä, tutkimusilmiön sisällön kattavuudella, teoreettisen taustan huolellisella muodostamisella luotettavista lähteistä, aineistolähtöisyydellä ja tuotteen kriittisellä arvioimisella. Luotettavuuden kriteerit ohjasivat myös osaltaan työmme luotettavuuden havainnoimista.

Luotettavuuden kriteerit ovat uskottavuus, siirrettävyys, varmuus sekä vakiintuneisuus. Uskottavuus on avattuna luotettavuus, jonka osatekijöinä ovat totuusarvo, sovellettavuus, pysyvyys ja neutraalisuus. Uskottavuuden kriteeri ohjaa työssämme millaista tietoa hankimme ja kuinka käytämme sitä. Tutkittu ja ajantasainen tieto antavat luotettavinta sisältöä. Siirrettävyys tarkoittaa, että pyrimme ilmaisemaan työmme sisältöä tuleville lukijoille ymmärrettävästi ja kattavasti. Näin siitä saa tietoa ja sitä voi hyödyntää. Siirrettävyydessä tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin riippuu kuinka samankaltaisia tutkittu ympäristö ja sovellusympäristö ovat. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 162)

Varmuuden kriteerissä tutkijan pitää ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon asioita, jotka voivat vaikuttaa tutkimukseen ennustamattomasti. Työssämme kartoitimme tulevia asioita etukäteen ja otimme selvää, kuinka toimimme niiden suhteen. Suunnittelimme myös työn etenemistä valmiiksi ja mietimme vaihtoehtoja, jos alkuperäinen suunnitelma ei jostain syystä toimi. Esimerkiksi otimme selvää, kehen olemme yhteydessä minkäkin asian tiimoilta. Kriteereistä vakiintuneisuus on ulkopuolisen henkilön arvion käyttämistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 162) Näissä hyödynsimme asiantuntijoita, kuten opettajaa, toimeksiantajaa ja informaattikkaa. Työmme sai heiltä palautetta ja heidän avullaan siihen saimme paljon uutta näkökulmaa mukaan.

Toimeksiantajamme Kainuun Setan ajatuksena on, että ihmisillä on samanarvoiset oikeudet sukupuoleen katsomatta. Kainuun Setan jäsenet tietävät aiheen kannalta sukupuolivähemmistöistä paljon ja, sitä tietoa oli hyvä hyödyntää myös työssämme. Käyttämistämme kirjallisuuden lähteistä oli meidän tekijöiden tehtävänä karsia pois tuotteen kannalta epäolennaisia asioita ja keskittyä tuotteen kannalta oleelliseen ja hyväksi todettuun tietoon.

6.2 Opinnäytetyön eettisyys

Opinnäytetyöprosessin alussa jo tutkimusaiheen valinta on tekijän eettinen ratkaisu. Valinnassa pohditaan esimerkiksi aiheen yhteiskunnallista merkitystä. Tärkeää on myös miettiä tutkimuksen hyödyllisyyttä, jota pidetään tutkimusetiikan periaatteena. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 218) Opinnäytetyömme aihe on ajankohtainen, koska keskustelua sukupuolien moninaisuudesta käydään paljon. Se on myös laaja sen kaikkine asiayhteyksineen. Työmme on apuväline kouluterveydenhoitajille, mutta se voi olla hyödynnettävissä myös muille terveydenhuollon ammattilaisille. Transsukupuolisuus voi olla vielä monille hyvinkin tuntematon aihe. Aiheen valitsemisen jälkeen prosessin alussa toimeksiantajamme oli mukana aiheen rajauksessa ja käsitteiden valinnassa. Rajausta helpotti toimeksiantajamme näkemys sukupuolivähemmistöistä sekä aiheeseen liittyvien käsitteiden hallinta. Käsitteet olivat vielä meille tekijöille hieman hukassa ja ymmärsimme aiheen valinnan yhteydessä niitä olevan paljon. Otimme niistä selvää ja etsimme oikeat selitykset, jonka jälkeen hyväksyimme ne toimeksiantajallamme. Olimme onneksi samaa mieltä aiheen rajauksesta. Sen jälkeen saimme vapaat kädet opinnäytetyön toteutukseen.

Opinnäytetyön raportissa tulee olla perusteita saaduille tuloksille. Ilman niitä, tulokset voivat vaikuttaa tekaistuilta eivätkä ne ole vakuuttavia. Sen vuoksi tutkimuksen eri vaiheet kuvataan raportissa tarkoin. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2013, 225) Tässä työssä olemme kuvanneet opinnäytetyön ja sen tuotteen toteutuksen omissa kappaleissaan. Niissä käydään läpi opinnäytetyöprosessin eri vaiheet ja kuvaillaan niitä.

Työtä tehdessä mietimme, kuinka tutkimukset sukupuolien moninaisuudesta auttavat lisäämään tietoisuutta. Tietoisuus aihetta kohtaan taas saa aikaan keskustelua. Koemme, että opinnäytetyömme voi olla hyödyllinen monella eri tavalla. Ensimmäisestään sen hyöty kohdistuu kouluterveydenhoitajiin, joille tuotteemme eli transsukupuolisen nuoren kohtaamisen avuksi tarkoitettu opas tulee. Opas on toteutettu niin, että sitä voi olla mahdollista tulevaisuudessa käyttää muidenkin kuin vain kouluterveydenhoitajien. Oppaan sisällön kieli on neutraalia ja siinä on huomioitu sanavalinnat, sekä lauseet on rakennettu niin etteivät ne olisi loukkaavia tai karkeasti ilmaistuja.

Opinnäytetyömme aloittajina ja tekijöinä meille syntyy tekijänoikeus työhömmee. Arviointiin annettu työ taas muuttaa sen julkiseksi, jolloin se on luettavissa valmistumisen jälkeen internetissä. Tekijänoikeus ei suojaakaan työn ideaa tai sen yksittäistietoa. (Vilka & Airaksinen 2003, 162.)

6.3 Johtopäätökset ja jatkotutkimukset

Opinnäytetyöprosessin aikana huomasimme, kuinka vähän puhuttu ja tutkittu transsukupuolisuus aiheena on. Tutkimusaineistomme perusteella kuitenkin transsukupuoliset henkilöt toivoivat lisää esimerkiksi heidän sukupuolensa huomiointia terveydenhuollossa ja hoidossaan. Hoivostaan otolle tuleva kokee oman asiansa tärkeäksi, kun ammattilaisella on tietoa auttaa käsittelemään hänen tilannettaan.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ja niiden vastaukset ovat terveydenhuoltohenkilöstöön ja tässä tapauksessa erityisesti kouluterveydenhoitajiin kohdistuvia ohjenuoria. Vastaukset osoittavat heille juurikin millainen transsukupuolinen nuori on ja millaisia asioita nuoren kanssa asiakassuhteessa kannattaa huomioida. Nuoren kanssa toimiessa kohtaaminen on tärkeä asia ja löysimme vastauksia, miten kouluterveydenhoitaja saa siitä ennakkoluulottoman ja tasa-arvoisen. Turvalliseksi koettu ympäristö luo myös hyvän ilmapiirin kohtaamiselle.

Tutkimusprosessin perusteella transsukupuolisuudesta ja sukupuolien moninaisuuksista tarvitaan lisää tietoa. Tässä opinnäytetyössä keskityttiin transsukupuolisiin nuoriin ja heidän kohtamiseen kouluterveydenhuollossa. Myöhemmin oppaan toimivuutta ja kokemuksia sen käytöstä käytännössä voitaisiin tutkia. Toisena tutkimuskohteena voisi olla myös transsukupuoliset aikuiset, joiden tarpeita hoitosuhdetyöskentelyä kohtaan kartoitettaisiin ja niihin pyrittäisiin vastaamaan.

6.4 Oman ammatillisen osaamisen kehittyminen

Kompetenssit eli osaamisalueet muodostavat sairaanhoitajan ammatillisen vähimmäisosaamisen. Sairaanhoitajan osaamista kuvaavat seitsemän eri osaamisaluetta, jotka ovat tutkimus- ja kehittämistoiminta, päätöksenteko-osaaminen, potilaslähtöisen hoitotyön osaaminen, kliininen osaaminen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen osaaminen, vuorovaikutus ja kumppanuus osaaminen, eettinen osaaminen, ohjausosaaminen, kulttuurinen osaaminen, tieto- ja viestintätekniologia osaaminen, sekä johtajuus- ja yrittäjyysosaaminen. (Eriksson, Korhonen, Merasto & Moisio 2015, 22)

Opinnäytetyöprosessissa ja opinnäytetyön aiheessa korostuvat erityisesti potilaslähtöisen hoitotyön osaaminen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen osaaminen, eettinen osaaminen, sekä

vuorovaikutus ja kumppanuus -osaaminen. Potilaslähtöisen hoitotyön osaaminen on erittäin tärkeä osaamisalue jokaiselle hoitotyön ammattilaiselle. Opinnäytetyön aiheen sanoma on juurikin tasa-arvoisessa, ennakkoluulottomassa ja hyvässä kohtaamisessa, sekä toimimisessa potilaan kanssa. Potilaslähtöisyydessä pyritään toimimaan potilaan kanssa yhteistyössä ja potilaan voimavaroja tukien. Potilaille, jotka uskaltavat tulla hakemaan tarvitsemaansa apua hoitohenkilökunnan aito läsnäolo on tärkeää. Se luo myös luotettavuuden tunnetta ja että hänen tilanteestaan ollaan kiinnostuneita.

Terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen osaamisessa painottuvat terveyden edistämisen käsitteiden hallinta, terveysriskien tunnistaminen ja ennaltaehkäisy, terveyden edistämisen menetelmien hallinta, sekä omasta työkyvystä ja hyvinvoinnista huolehtiminen (Eriksson, Korhonen, Merasto & Moisio 2015, 24). Transsukupuolisen nuoren kanssa toimiessa tärkeää on terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen rinnalla muistaa seksuaaliterveys ja -kasvatus.

Eettiseen osaamiseen kuuluvat oleellisesti sairaanhoitajan ammatti-identiteetti, sairaanhoitajan asiantuntijuus ja ammatillisuus, hoitotyön arvot ja normit sekä niihin sitoutuminen (Eriksson, Korhonen, Merasto & Moisio 2015, 24). Opinnäytetyössämme eettinen osaaminen nousee suureen rooliin, sillä transsukupuolisen nuoren kohtaamisessa tulee sitoutua edellä mainittuihin asioihin. Ennakkoluulottomuutta ja ammatillisuutta tarvitaan, jotta nuoren on mahdollista kokea hyväksyntää.

Vuorovaikutus ja kumppanuus osaaminen pitää sisällään vuorovaikutustaidot ja dialogin hallinta, sekä verkostossa ja työparina työskentelyn taidot (Eriksson, Korhonen, Merasto & Moisio 2015, 24). Potilaan kohtaamisessa ja hänen kanssaan toimimisessa on oleellista osata hyvät vuorovaikutustaidot ja keskustelun ylläpitäminen. Sairaanhoitajan tulee osata muun muassa kysyä oikeat kysymykset, kuunnella potilasta ja neuvoa häntä parhaan tietonsa ja taitonsa mukaan.

Sairaanhoitajan osaamisalueisiin kuuluu myös näyttöön perustuva toiminta. Kyseiseen kompetenssiin kuuluu tutkimus- ja kehittämis- ja innovaatio-osaaminen. (Eriksson ym. 2015, 42.) Opinnäytetyön työstäminen on kehittänyt ajantasaisen tieteellisen tiedon hakemisen osaamistamme. Tiedonhakua olemme tehneet yleisimmistä terveystieteiden tietokannoista, sekä olemme kehittyneet tieteellisen tiedon kriittisessä arvioimisessa. Opimme myös, kuinka työssä esitetyille asioille pitää olla tietoperusta perusteluineen. Tämä tulee näkymään myös työssämme tulevana sairaanhoitajina, kun meidän pitää pystyä perustelemaan toimintaamme. Opinnäytetyöprosessi on opettanut meille kokonaisuudessaan paljon prosessin eri vaiheista, tiedonhausta, kirjoittamisesta ja pitkäjänteisyydestä.

7 Lähteet

Eriksson, E., Korhonen, T., Merasto, M. & Moisio, E-L. (2015) *Sairaanhoitajan ammatillinen osaaminen*. Sairaanhoitajakoulutuksen tulevaisuus -hanke. Ammattikorkeakoulujen terveysalan verkosto ja Suomen sairaanhoitajaliitto ry. Porvoo: Bookwell Oy

Haataja, M. (2011) *Mahtuuko sukupuolen moninaisuus kahden sukupuolen malliin?* http://whm13.louhi.net/~transtuk/wp-content/uploads/2013/08/mahtuuko_sukupuolen_moninaisuus_kahden_sukupuolen_malliin_.pdf Viitattu 15.12.2018

Huuska, M. (2017). Täydentäviä näkökulmia transnuorten seksuaaliterveyteen ja hyvinvointiin *Seksologinen aikakauskirja* 2(1), 17-25. http://seksologinenseura.fi/wp-content/uploads/2017/04/SA2_03_Huuska_final.pdf Viitattu 11.3.2019

Jämsä, K. & Manninen, E. (2000). *Osaamisen tuotteistaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Kakkola, S. & Karppanen, K. (2017). *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistönuorten kokemuksia saastaan tuesta*. AMK-opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201703293878>

Kankkunen, P. & Vehviläinen Julkunen, K. (2013). *Tutkimus hoitotieteessä*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kettunen, K. & Sivonen, E. (2014). *Transsukupuolisuuden kohtaaminen hoitosuhdetyöskentelyssä*. AMK-opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014112116241>

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. (2010). *Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Portaita pitkin, opas vanhemmille*. Juva: WS Bookwell Oy.

Kuisma, E. & Peltonen, M. (2014). *Sateenkaarinuori terveydenhoitajan vastaanotolla*. AMK-opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu. <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014120117728>

Lehtonen, J. (2003). *Seksuaalisuus ja sukupuoli koulussa*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:951-570-550-9>

MLL. (N.d.). *Lapsen kasvu ja kehitys, 12-15v*. <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/> Viitattu 10.10.2018

Mäntylä, S. & Tuokkola, T. (2013). *Seksuaalivähemmistöjen kohtaaminen terveydenhuollossa*. AMK-opinnäytetyö. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013060112308>

Nuortenmielenterveystalo (N.d.). Mielenterveyden vahvistaminen, turvaverkkoni. https://www.mielenterveystalo.fi/nuoret/tietoa_mielenterveydesta/mielenterveyden_vahvistaminen/Pages/Turvaverkkoni.aspx Viitattu 7.3.2019

Punamäki, L. (2013). *Kaikki tytöt eivät kasva naisiksi*. Teoksessa Atlas Saarikoski ja Solja Kovero (toim.), Älä olet. Normikriittinen käsikirja yhdenvertaisuudesta, syrjinnän vastustamisesta ja vapaudesta olla oma itsensä. Helsinki: Seta 2013.

Raij, T. & Tani, P. (2015). *Transsukupuolisen identiteetin neurobiologinen perusta*. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. <https://www.duodecimlehti.fi/lehti/2015/4/duo12102> Viitattu 28.2.2019

Seta. (N.d.). *Hlbitq-historiaa Suomessa*. <http://seta.fi/historia/> Viitattu 5.9.2018

Seta. (N.d.). *Sateenkaarisanasto*. <http://seta.fi/sateenkaarisanasto/> Viitattu 5.9.2018

Seta. (N.d.). *Seksuaalinen suuntautuminen*. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/> Viitattu 5.9.2018

Suhonen S. (2014). *Sukupuolen määrittelyn käytännöt ja itsenään elämisen mahdollisuudet*. Teoksessa M. Gissler, M. Kekkonen, P. Känkänen, P. Muranen & M. Werde-Jäntti (toim.) Nuoruus toisin sanoen. (178-186). Nuorten elinolot -vuosikirja.

Taavetti R., Alanko K. & Heikkinen L. (2015). *Näkökulma 2: Sateenkaarinuorten yhdenvertaisuus edellyttää huomiota kaikilla yhteiskunnan sektoreilla*. Nuorisotutkimusseura Ry. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokolma2> Viitattu 28.2.2019

THL. (N.d.) *Kouluterveydenhuolto*. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito/kouluterveydenhuolto> Viitattu 4.3.2019

THL. (2019) *Opiskeluterveydenhuolto*. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito/opiskeluterveydenhuolto> Viitattu 4.3.2019

Transtukipiste. (N.d.). *Transsukupuolisuus*. <http://transtukipiste.fi/transsukupuolisuus> Viitattu 10.10.2018

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valojää, A. (2018). *Moninaiset lapsemme – raportti translasten ja intersukupuolisten lasten hyvinvoinnista, hoidosta ja juridisesta asemasta*. Seta ry. https://www.dropbox.com/s/j8d8zjq26abkplo/Moninaiset_lapsemme_2018_korjattusivunumerot.pdf?dl=0 Viitattu 11.3.2019

Vilkka, H. (2006). *Keho: Omaa sukupuolta koskevan tiedon ja ymmärryksen muotoutumisen perusta transsukupuolisilla*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-3442-4>

Vilkka, H. & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Väestöliitto. *Mitä tarkoittaa asiakaslähtöisyys*. (N.d.). http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhdeesta/tietoa_parisuhdeammattilaisille/asiakastyon_lakitietoa/asiakaslahtoisyys/ Viitattu 4.1.2019

Väestöliitto. (N.d.). *Seksuaalisuus*. <http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/> Viitattu 10.10.2018

8 Liitteet

8.1 Liite 1 Saatekirje oppaan arviointia varten

Hei!

Teemme toiminnallista opinnäytetyötä aiheesta "Transsukupuolisen nuoren kohtaaminen kouluterveydenhuollossa". Kirjallisuuden pohjalta olemme tehneet tuotteen, jonka kohderyhmänä tulee olemaan yläkoulujen kouluterveydenhoitajat.

Tuote on siis opas, jossa on kymmenen (10) kohta transsukupuolisen nuoren tasa-arvoisen kohtaamisen tueksi.

Pyydämme ystävällisesti teitä tutustumaan oppaan sisältöön ja toivomme palautetta sähköpostilla mahdollisista kehitettävistä asioista kuin myös positiivisista huomioista.

Voitte esimerkiksi antaa palautetta seuraavista asioista:

- Ulkonäöstä (värit, fontti, kuvat, tekstin asettelu..)
- Sisällöstä (looginen eteneminen, 1-10-kohtien asioiden tarpeellisuus, sopivat ilmaistavat..)
- Mitä ajatuksia tällainen ohjeistus herättää?
- Muuta?

Toivoisimme vastauksia jo viikon sisällä. Kiitos jo etukäteen!

Terveisin,

Johanna Räisänen ja Oona Rusanen

Kajaanin ammattikorkeakoulu, SHS16S

29.3.2019

8.2 Liite 2 Opas transsukupuolisen nuoren kohtaamisesta Kajaanin yläkoulujen kouluterveydenhoitajille

Kohtaa rohkeasti transsukupuolinen nuori -opas

Kuva: Istockohoto

Tämä opas on toteutettu toiminnallisen opinnäytetyön "Transsukupuolisen nuoren kohtaaminen kouluterveydenhuollossa" tuotoksena. Opas on kohdennettu yläkoulujen kouluterveydenhoitajille, mutta on kaikkien käytettävissä. Oppaan tarkoitus on olla kouluterveydenhoitajan tukena transsukupuolisen nuoren tasa-arvoisessa ja ennakkoluulottomassa kohtaamisessa.

1. Kuuntele nuorta

Anna nuorelle jakamaton huomiosi. Kuuntele häntä ja osoita, että olet aidosti kiinnostunut hänen asioistaan. Hän on tullut luoksesi syystä.

2. Anna nuorelle aikaa kertoa itse

Transsukupuoliselle nuorelle voi joissain tapauksissa olla vaikeaa avautua ja puhua avoimesti sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan, vaikka siitä haluaisikin puhua. Luo turvallinen ilmapiiri ja anna nuoren puhua ilman johdattelamista.

3. Nuoren sukupuolta ei pidä olettaa

Ulkonäön perusteella ei pidä tehdä oletuksia. Sukupuoli-identiteetti on tärkeä osa transsukupuolista nuorta. Auta nuorta pohtimaan omia tuntemuksistaan sukupuoltaan ja seksuaalisuuttaan kohtaan.

4. Ole ennakkoluuloton

Ole transsukupuoliselle nuorelle se turvallinen aikuinen, joka hyväksyy hänet sellaisenaan kuin hän on.

5. Käytä samoja termejä kuin nuori

Transsukupuoliselle nuorelle on tärkeää, että hänen sukupuolestaan ja seksuaalisuudestaan käytetään oikeita termejä, jotka hän kokee omikseen.

6. Ota nuoren kertomat asiat vakavasti

Kaikki mitä nuori sinulle kertoo, on otettava vakavasti. Nuoren hätä omaa sukupuoli- ja/tai seksuaali-identiteettiään kohtaan on asia, jota ei voi vähätellä. Kuunteluavun ja muun tarpeellisen avun tarjoaminen on ensisijaisen tärkeää.

7. Huomioi kaikki nuoren ajatukset

Transsukupuolisella nuorella voi olla mielessään valtavasti kaikenlaisia ajatuksia itsestään, jotka ovat hänelle sillä hetkellä maailman suurimpia. Pyri auttamaan nuorta pohtimaan niitä asioita ja tarvittaessa keksikää niihin ratkaisuja. Mitään nuoren kertomaa ei pidä ohittaa, koska häneen ne voivat vaikuttaa paljon.

8. Rohkaise ja osoita tukesi

Osoita nuorelle olevasi hänen puolellaan ja olevasi nuorelle se turvallinen aikuinen, jonka kanssa mielessä olevista asioista voi keskustella avoimesti. Muistuta nuorta, ettei hän ole yksin. Tarvittaessa voitte käydä läpi nuoren turvaverkoston.

9. Kannusta nuorta olemaan oma itsensä

Transsukupuolinen nuori usein hakee hyväksyntää, tukea ja ymmärrystä. On tärkeää, että nuori saa kannustusta olemaan oma itsensä, sekä hyväksymään itse itsensä. Oman itsensä hyväksymisestä on tärkeää puhua, jos nuorella on sen kanssa ongelmia

10. Etsi tietoa ja hanki valmiuksia omaan toimintaan

Etsi tietoa oikeista käsitteistä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyen. Hanki ja kehitä valmiuksia itsellesi, jotta pystyt auttamaan transsukupuolista nuorta ensisijaisesti itse. Nuoren kertoman perusteella voit myös hankkia lisää tietoa. Tunnista myös ne tilanteet, joissa oma toimintasi ei enää riitä nuoren auttamiseen.

Lisää tietoa transsukupuolisuudesta, sekä siihen liittyvistä käsitteistä löydät seuraavista internet-osoitteista:

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

https://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/usein-kysytyt-kysymykset/sukupuolen-moninaisuus/

Kuva: Pixabay